

Дзюблюк О. В.,
*професор кафедри фінансових технологій
і банківського бізнесу, д.е.н., професор,
Західноукраїнський національний університет
м. Тернопіль, Україна*

РОЛЬ ГОТІВКОВИХ ПЛАТЕЖІВ У СУЧАСНОМУ ГРОШОВОМУ ОБІГУ

Тенденції до подальшої віртуалізації економічного простору та діджиталізації основних аспектів взаємодії між суб'єктами ринку не могли оминати грошовий обіг та банківський бізнес, нові технології якого, засновані на електронних трансакціях та онлайн-сервісах, безпосередньо впливають на структуру грошового обігу і позначаються на перевагах та інтересах суб'єктів розрахунків, створюючи нову реальність у грошовій сфері економіки. Усе більше поширення інтернет-банкінгу, банківських карток, віртуальних гаманців, технологій безконтактних платежів та інших цифрових новацій у банківському бізнесі є адекватною відповіддю на вимоги часу щодо економії суспільних витрат на переміщення грошових коштів між економічними агентами. За таких обставин об'єктивно постає питання ролі готівкового грошового обігу і готівкових платежів у загальній системі грошових відносин, розвиток яких зазнає істотного впливу цифрових технологій.

На сьогодні, головним трендом, що відображає розвиток грошового обігу в сучасних розвинутих економіках, є прагнення регулятивних органів до максимального обмеження використання готівки, що пояснюється чіткою асоціацією готівкових платежів із обслуговуванням обладнання тіншового сектору економіки. Серед основних методів таких обмежень можна виділити наступні: по-перше, припинення випуску купюр високої номінальної вартості як таких, що найбільш придатні до незаконної діяльності; по-друге, встановлення лімітів на використання готівкових коштів у торговельних операціях, здійснюваних на території країни; по-третє, економічні механізми щодо «підштовхування» суб'єктів ринку до переходу на цифрові платежі.

Однак, на практиці не можливо оцінити точного ефекту щодо зниження рівня незаконних операцій саме унаслідок зменшення частки готівкових коштів у структурі грошового обігу, особливо з урахуванням високого рівня винахідливості у злочинному світі і сучасних тенденцій щодо перетікання відповідної діяльності у сферу так званих криптовалют, котрі взагалі не слід вважати грошима [1, с.86]. Крім того, навіть такий відомий ідеолог «безготівкового суспільства», як американський економіст, К. Дж. Рогофф у своїй книзі «Прокляття готівки» зазначає, що важко точно оцінити, наскільки буде меншим рівень злочинної діяльності і ухиляння від сплати податків у світі з меншою кількістю готівки (за його висловом, «a less-cash world»), натомість він лише «припускає», що наслідки можуть бути суттєвими [2, с.9]. А як зазначає Н. Фабріс, «безготівкове суспільство» по суті сприяє активізації кіберзлочинності, яка демонструє високий рівень винахідливості та з року в рік

опановує нові високотехнологічні методи і прийоми, призначені для обману потенційних жертв [3, с.55].

Потрібно розуміти, що попри усі ці проблемні аспекти, пов'язані як із об'єктивними умовами цифрової трансформації ринку фінансових послуг та подальшого розвитку електронних платежів, так і суб'єктивними зусиллями державних регулятивних органів і банківського сектору щодо зведення до мінімуму руху готівки, її роль у грошовому обігу і в економічному житті суспільства усе ще залишається досить значною. Очевидно, що в майбутньому роль електронних засобів платежу буде зростати, однак вести мову про те, що в перспективі можливе повне заміщення готівки електронними грошима, поки все ж передчасно: вони ще упродовж тривалого періоду часу будуть співіснувати, ефективно доповнюючи один одного. Це пов'язано із тим, що готівка сама по собі має цілий ряд властивостей, які визначають привабливість її використання суб'єктами ринку:

- ліквідність, що передбачає можливість моментального здійснення платежів економічними агентами, оскільки готівкові кошти володіють саме абсолютною ліквідністю, будучи здатними одразу виконувати функції засобу обігу і платежу, без необхідності їхнього перетворення на інші фінансові інструменти;

- висока надійність, що забезпечується гарантією держави в особі центрального банку, який є емітентом готівкових грошових знаків, а відтак використання готівки означає очевидність і остаточність здійснення грошових розрахунків у якості законного платіжного засобу за будь-яких обставин;

- легкість застосування, що означає здатність економічних агентів використовувати готівку за будь-яких обставин, оскільки це не потребує спеціальної технічної інфраструктури (як у випадку електронних грошей), а тому готівка не підлягає будь-яким відключенням, які спричиняють недоступність послуги;

- конфіденційність, що означає відсутність потреби у передачі будь-яких особистих даних при здійсненні трансакцій, особливо з урахуванням високої вірогідності їх потрапляння до сторонніх осіб із злочинними намірами, що є досить небезпечною тенденцією останніх років;

- контрольованість емісії, оскільки готівка є основою грошової бази (грошей центрального банку), а відтак її випуск в обіг та вилучення з обігу надає можливості жорсткого контролю емісії з боку держави, на відміну від інших агрегатів грошової маси (так званих «широких» грошей);

- доступність, що означає відсутність потреби для покупця і продавця у залученні будь-яких третіх сторін – посередників – для здійснення трансакцій, що також не вимагає і жодних зборів у якості плати за посередницькі послуги при здійсненні розрахунків.

Таким чином, готівка нині продовжує залишатися реальною альтернативою електронним розрахункам, особливо в умовах збоїв та технічних проблем. А розгляд перспектив «безготівкового суспільства» поки що не має підстав для втілення на практиці, принаймні в оглядовому майбутньому, у зв'язку із чим обидва сектори – сектор готівкового грошового обігу та сектор безготівкових розрахунків – ще тривалий час будуть

невід'ємними складовими єдиного грошового обігу країни, функціонуючи паралельно. Крім того, попри розвиток фінансових технологій, онлайн-платежів і удосконалення цифрових банківських сервісів, готівка усе ще зберігає ряд суттєвих переваг перед іншими платіжними інструментами, а відтак ефективна організація її обігу не може не перебувати на порядку денному банківської системи країни.

Готівка і надалі залишатиметься одним із основних платіжних інструментів у майбутньому, а на сьогодні вже серйозно не обговорюється питання про її «зникнення» чи «відмирання», оскільки жоден інший платіжний інструмент не має повною мірою тих унікальних властивостей, якими володіють готівкові кошти. А тому від них відмовлятися передчасно і в найближчій перспективі готівка залишиться одним з основних та найбільш надійних засобів платежу, співіснуючи з безготівковими формами розрахунків та ефективно їх доповнюючи. Це вимагає від банківського сектору адекватних дій щодо оптимізації власних управлінських і виробничих систем для підвищення ефективності його функціонування саме у сфері організації готівкового грошового обігу.

Таким, чином, незважаючи на те, що високотехнологічний розвиток сучасних банківських систем призводить до істотного зниження частки готівкових розрахунків у структурі сучасного грошового обігу, нині жоден із існуючих електронних платіжних засобів не може повністю витіснити використання готівки, а відтак готівковий обіг у найближчій перспективі буде утримувати свою нішу у загальній системі зв'язків економічних агентів, особливо якщо йдеться про господарські відносини із населенням. Адже в сучасних умовах домашні господарства ще далеко не готові повністю відмовитись від використання готівки, особливо з огляду на цілий ряд її переваг, значення котрих посилюється саме у кризових ситуаціях, що змушує економічних агентів покладатися передусім на готівкові гроші.

Перелік джерел посилання:

1. Дзюблюк О. Сутнісні аспекти електронних грошей в умовах цифровізації банківського бізнесу. Вісник Тернопільського національного економічного університету. 2020. № 2. С. 76-92.
2. Rogoff, K. J. The curse of cash. Princeton University Press: Princeton, 2016. 283 p.
3. Fabris, N. Cashless Society – The Future of Money or a Utopia? Journal of Central Banking Theory and Practice, 2019. Vol. 8, Iss. 1, pp. 53-66.